УДК 336.7

І. І. Чуницька,
к. е. н., доцент кафедри фінансових ринків, Університет ДФС України

ДЕТЕРМІНАНТИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ У КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПОТРЕБ СУЧАСНОСТІ

I. Chunitskaia,
PhD in economics, associated professor of financial market department, University of state fiscal service of Ukraine

DETERMINANTS OF METHODOLOGICAL PROVISION OF FINANCIAL MARKET DEVELOPMENT STRATEGIC DIRECTIONS IN THE CONTEXT OF CURRENT NEEDS

У статті розглядається вагомість методологічного забезпечення при визначенні стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку. На основі виокремлення окремих рівнів реалізації фінансових відносин та існування причинно-наслідкових зв'язків, що супроводжують функціонування та визначають причинно-наслідкові зміни у таких відносинах, зроблено висновок, що саме ці детермінанти формують методологічні основи стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку.

The article considers the importance of methodological support in determining strategic directions for the development of the financial market. On the basis of the allocation of individual levels of financial relations and the existence of causal relationships that accompany the functioning and determine the cause-and-effect changes in the sphere of such relations, it is concluded that it is these determinants that form the methodological foundations of the strategic directions for the development of the financial market.

Ключові слова: стратегія, стратегічні напрями, методологічне забезпечення, фінансові відносини, фінансова система, фінансовий ринок, зв'язки, причинно-наслідкові зміни.

Key words: strategy, strategic directions, methodological support, financial relations, financial system, financial market, communications, causal and hereditary changes.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Активізація розвитку фінансового ринку як рушія соціально-економічного поступу цілком закономірно відноситься до головних пріоритетів України на шляху її прогресу і рівноправної інтеграції у світову спільноту. Обраний вектор вимагає підвищеної відповідальності щодо поточних параметрів розвитку фінансового ринку, водночас вони не можуть бути віддільними від їх стратегічного бачення. Саме останнім визначаються не просто межі функціонування фінансового ринку, а головне потенціал його розвитку для формування нових альтернатив, чого постійно вимагає сучасний глобалізований і нестабільний світ. Відтак визначення стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку постає актуальним науково-практичним завданням, від розв'язання якого залежить набуття системних якостей багатьма складовими соціально-економічного середовища. Взаємозалежне поєднання таких процесів, у свою чергу, потребує відповідного науково-методологічного забезпечення, оскільки втрата узгодженості між таким забезпеченням і економічними реаліями здатна призвести до нездатності фінансового ринку вирішувати і внутрішні завдання, і відповідати на зовнішні виклики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різноманітним проблемам розвитку фінансового ринку присвячено багато наукових праць відомих вчених, які зробили виключно вагомий внесок у багатоаспектну розбудову національного фінансового ринку. Серед них Л. Алєксєєнко, Л.Волощенко, Н. Внукова, Ю. Коваленко, О. Лактіонова, Т. Майорова, В. Міщенко, С. Науменкова, С. Онишко, В.Опарін, О. Сохацька, К. Стрижиченко,

Н. Шелудько, І. Школьник, В. Федосов, А. Чухно, С. Юрій та інші.

Втім, дестабілізоване відомими чинниками функціонування національної економіки в сукупності з об'єктивно притаманними їй рисами нестабільності, зміна вагомості окремих факторів економічного зростання, вкотре вимагають переоцінки ряду теоретичних положень, переорієнтації форм і методів їх втілення в реальних умовах залежно від нових пріоритетів та завдань, а також векторів стратегічного розвитку. Зазначений діалектичний підхід вимагає уточнення і конкретних напрямів функціонування фінансового ринку та сприятиме встановленню його і сучасної, і стратегічної траєкторії розвитку. При цьому, як обгрунтовано звертається увага фахівців, важливо враховувати й те, що поведінка фінансового ринку в умовах розвитку новітніх тенденцій та використання нових фінансових інструментів не завжди матиме виключно ознаки прогресивності, а тому важливо враховувати можливість нерівноважних зворотних зв'язків, втілених в отриманні значних ризиків [1, с. 125]. Це також актуалізує визначення адекватної стратегії як комплексної проблеми, що потребує грунтовних теоретико-методологічних розвідок.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — на основі відповідних наукових узагальнень розкрити джерела теоретико-методологічного забезпечення стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку у контексті актуальних потреб сучасності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У першу чергу, зупинимо увагу на двох словосполученнях, що формують назву цієї статті, а саме: стратегічні напрями та методологічне забезпечення, зважаючи вже на те, що саме вони власне і визначають становлення, і джерела функціонування та розвитку фінансового ринку. При цьому, узагальнюючи різні точки зору щодо поняття фінансового ринку, будемо виходити, по-перше, із визначеного нами його трактування як механізму торгівлі на окремих, але пов'язаних ринках конкретними видами фінансових активів під впливом попиту і пропозиції на них, обов'язковими атрибутами якого є чіткі правила торгівлі, наявність професійних учасників та розвинена інфраструктура, яка забезпечує мінімальні витрати і максимальну надійність укладання угод [2, с. 43] та, по-друге, із його ролі в соціально-економічному поступі як рушія цього поступу. На наш погляд, такий підхід є проявом реалізації прямих і зворотних зв'язків у системі економічних відносин, які формують фундаментальну основу при визначенні стратегічних напрямів розвитку, й зокрема фінансового ринку, для повноцінного виконання ним своєї багатопланової ролі із збереженням при цьому фінансової стабільності у фінансовому секторі та економіці в цілому.

Виходячи із найбільш узагальненого трактування стратегії як загального плану досягнення поставлених цілей, сутність стратегічного розвитку пов'язується з комплексом різнопланових заходів, спрямованих на забезпечення стійкості та конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі. Поняття "напрям", згідно з тлумачним словником української мови, — це шлях розвитку (діяльності), спрямованість якоїсь дії, явища [3, с. 296]. Відтак зміст поняття "стратегічні напрями" можна розглядати як конкретний шлях розвитку, яким слід рухатися з тим, щоб досягти в кінці стратегічного періоду, а також на його проміжних етапах поставлених цілей у всіх сферах діяльності.

Водночас не можна упускати з поля зору й те, що стратегія — це фактично основа та одночасно інструмент формування й проведення змін, зазвичай прогресивних, у напрямах розвитку, діяльності. Наприклад, розрізняють такі види стратегічних змін: зміни цілей і стратегії, зміни щодо персоналу, зміни параметрів продукції та послуг, зміни технологічних процесів [4, с. 677—680]. У такому контексті стратегію важливо розглядати і як механізм створення потенціалу змін. Останнє бачення, на нашу думку, не лише не суперечить, але й постає необхідним для забезпечення системності відображення сутності даного поняття. Його значимість у тому, що подібне розуміння дещо по-новому налаштовує наповнення взятого стратегічного курсу, а саме на формування і реалізацію резервів розвитку, що залишилися недовикористаними у попередніх періодах. Розвиток можливостей будь-яких феноменів економічного життя, а особливо тих, що перебувають на етапах становлення, до яких можна віднести й національний фінансовий ринок, є особливо значимим, а тому стратегічні напрями його розвитку мають наближати такий розвиток до продуктивного використання його потенціалу.

Подібна постановка проблеми потребує формулювання методологічно значимих положень щодо її розв'язання. Мова йде про вироблення чіткої системи наукових поглядів щодо сучасних напрямів розвитку фінансового ринку. Адже відповідні знання, з одного боку створюють реальні передумови для передбачення майбутнього, а з іншого — допомагають виявляти межі і напрями можливого свідомого втручання в процеси якісних змін та відповідні прикладні механізми [5, с. 49—50]. Це набуває особливої значимості з огляду на визначальне місце фінансового ринку у фінансовій системі, диспропорції якої, як зазначають науковці, "...наприкінці першого десятиліття XXI ст. перетворилися у визначальне поняття для характеристики стану світового соціально-економічного розвитку [6, с. 97]. Функціонування переважно з метою накопичення надприбутків, ігнорування забезпечувальної функції фінансового ринку як інвестиційного каталізатора призводять до того, що ступінь його позитивного впливу на економіку залишається недостатнім та вимагає накопичення якісних елементів в його еволюції, що невіддільне від створення належної методологічної бази.

Перш ніж перейти до керованого забезпечення напрямів стратегічного розвитку фінансового ринку, важливо враховувати, що вони є похідними, по-перше, від фінансів як унікальної системи відносин та державної фінансової політики, а по-друге, визначаються сутністю й особливостями фінансового ринку як специфічної сфери фінансових відносин та як складової фінансової системи. В методологічній площині ці аспекти логічно мають розглядатися не просто як першочергові кроки дослідження, але й слугувати концептуальною основою розкриття теоретико-методологічного потенціалу такого дослідження. Цим визначаються перший і другий рівень дослідження. Водночас обмеження загальним підходом залишає за полем зору значну область відносин, що виникають у межах окремих сегментів фінансового ринку та характеризуються їх досить відособленим характером всередині і стосовно відносин, що виникають в інших сегментах фінансового ринку як з точки зору цілей, так і форм і методів їх реалізації. Відтак існує та є не менш значимим третій рівень: це ті об'єктивно притаманні фінансовому ринку зв'язки в середині фінансового ринку як цілісного утворення та з іншими секторами економіки, а також зв'язки у складі його окремих сегментів. Діалектичний розвиток цієї сукупності зв'язків суттєво модифікує функціонування та розвиток фінансового ринку. Таким чином, сприяти досягненню стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку необхідно лише на сформованій методологічній основі, що передбачає грунтовний аналіз відносин між учасниками фінансового ринку на усіх трьох виокремлених рівнях у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Тобто шляхом пере-

ходу від одного рівня відносин до іншого не у їх протиставленні, а в пошуку необхідного компромісу та збалансування напрямів розвитку як рівнодіючої існуючого та бажаного, сформовані стратегічні напрями розвитку фінансового ринку спрямовуватимуть на розкриття потенціалу змін (що власне й розкривають сутність стратегії) для переходу на якісно вищий щабель розвитку у теперішньому та прогнозному майбутньому.

Далі зупинимося більш предметно на окресленій теоретико-методологічній платформі у розрізі виокремлених рівнів.

Щодо першого рівня забезпечення напрямів стратегічного розвитку фінансового ринку, важливо, як зазначено вище, врахування того, що ці напрями є похідними від фінансів як унікальної системи відносин та державної фінансової політики, слід зазначити таке. Головне завдання побудови успішної майбутньої України вбачається у створенні надійної економічної системи, функціонування якої забезпечуватиме високі рівні національної безпеки й буде спрямоване на зміцнення конкурентоспроможності країни у глобалізованому світі через досягнення високої якості життя кожного громадянина [7, с. 42]. Тому необхідне розроблення політики розвитку, що неможливе без адекватної фінансової політики, що грунтується на об'єктивній сутності фінансових відносин, що в сучасних умовах зазнають певних перетворень. Зокрема це стосується витіснення основної функції фінансів, що полягала у формуванні і розподілі грошових потоків іншою функцією виробництво фіктивної вартості, що призвело до багатократного перевищення темпів росту світових фінансів над темпами реального сектора та наповнення значної частини фінансових активів не економічною, а віртуальною фіктивною вартістю [8]. Неврахування цих процесів при розробці стратегічних напрямів розвитку фінансової політики загрожує деструктивними змінами щодо перспектив розвитку економіки в частині фінансової спроможності усіх суб'єктів економіки та їх інвестиційного потенціалу. Разом з тим, сьогодні важко стверджувати про належний рівень інтеграції між стратегією розробки фінансової політики та стратегією регулювання фінансового ринку. Еластичність цих складових функціонування національної фінансової системи не знаходить належного втілення при розробці практичних механізмів функціонування і регулювання фінансового ринку, а відтак стратегічні напрями його розвитку не наближають до продуктивного використання потенціалу даного ринку. За цих причин адекватну структуризацію державної фінансової політики слід розглядати серед важливих джерел методологічного забезпечення стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку.

У контексті методологічного осмислення у межах другого рівня, що визначається сутністю й особливостями фінансового ринку як специфічної сфери фінансових відносин та як складової фінансової системи звертає на себе увагу актуальність вибору із множини трактувань фінансового ринку тих, що розкривають зазначені аспекти, а саме підкреслюють природу фінансового ринку як сфери відносин. В усіх визначеннях фінансовий ринок постає як система відносин, котра забезпечує перетворення вільних коштів на капітал та подальший його перерозподіл між учасниками економіки. Це засвідчує роль та можливості фінансового ринку у фінансовому забезпеченні потреб держави, населення та інших суб'єктів економіки. Але позиція по-різному конкретизувати вид і зміст таких відносин здатна свідчити про зміни ролі фінансового ринку в процесі трансформації фінансових відносин зі зміною наукових парадигм та реалій розвитку. Відтак методологічно важливим постає висновок про необхідність своєчасного реагування в процесі визначення стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку на сформовані наукові та практичні тренди.

Відомо, що фінансові відносини, маючи різноманітні форми прояву, разом утворюють фінансову систему, кожна ланка якої є носієм певних властивих їй фінансових відносин, що реалізуються у створенні та використанні відповідних грошових фондів. І хоча, як справедливо зазначається, фінансовий ринок не продукує фінансові ресурси, але внаслідок його домінуючої ролі в їх акумуляції та перерозподілі він постає в якості ключової компоненти фінансової системи [9, с. 10]. Він розглядається в якості "...своєрідної забезпечувальної (інфраструктурної) складової фінансової системи, надбудови, за допомогою якої координується діяльність фінансової системи в цілому, ланки, де забезпечується трансмісія фінансових ресурсів, взаємодія суб'єктів специфічних фінансових відносин" [10, с. 36].

Та обставина, що в Україні фінансовий ринок формувався і розвивався в період трансформації фінансово-економічної системи в ринкову обумовило його розвиток у концептуально різних напрямах: і як банкоцентричний, і як ринково орієнтований. Цим пояснюється фрагментарність прояву елементів обох моделей, що сьогодні характерна вітчизняному фінансовому ринку. Його не можна однозначно і чітко віднести до певної моделі, але є достатньо підстав стверджувати про перехідний характер існуючої моделі, що залишає це питання відкритим на порядку денному щодо вибору стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку.

Підсумовуючи, слід зазначити, що розгляд фінансового ринку як складової фінансової системи вимагає врахування принципів її організації та функціонування, зокрема в частині конвергенції моделей фінансових систем, також при розбудові стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку

Щодо врахування об'єктивно притаманних фінансовому ринку взаємозв'язків і в середині фінансового ринку як цілісного утворення, і в складі його окремих сегментів, як третього рівня пошуку відповідного методологічного забезпечення, зазначимо таке. Зважаючи, що фінансовий ринок — це складне системне утворення з властивими йому функціональними підсистемами, ключова мета його розвитку повинна розглядатися через призму системного забезпечення сукупного результату. Для виконання призначення фінансового ринку як механізму акумуляції і перерозподілу фінансових ресурсів потенціал усіх складових повинен максимально використовуватися, що передбачає врахування властивостей і специфіки функціонування кожної із них.

Проте особливо вагомим у контексті методологічного обгрунтування як тактичного, так і стратегічного розвитку фінансового ринку є врахування зв'язків, адже, як уже нами зазначалося, фінансовий ринок за своїм глибинним та одночасно найбільш узагальненим змістом це — власне зв'язок між економічними суб'єктами, що реалізується у відповідних відносинах. Далі, зважаючи на багатосегментність та багатофункціональність цього ринку, ці зв'язки набувають аналогічних характеристик, що надає їм причинно-наслідкового характеру, що ускладнює взаємозв'язки між економічними агентами щодо різних аспектів їх діяльності, послаблюючи їх стійкість, а в окремих випадках призводячи до значних суперечностей і неузгодженостей. Як наслідок, неминучі зміни у системі економічних відносин та у зв'язках між їх учасниками. Подібне бачення дозволяє повніше уяснити мотивацію багатьох явищ і про-

цесів та урізноманітнення зв'язків, що відбуваються на фінансовому ринку, а відтак стратегічні напрями розвитку фінансового ринку мають сприяти: а) мінімізації деструкцій причинно-наслідкових змін; б) посиленню здатності учасників таких зв'язків нарощувати їх позитивний потенціал. При цьому, якщо початкові кроки у цьому напрямі виходили переважно з інтересів фінансового ринку, їх саморегульованості, то зміна середовища його функціонування і зростання його впливу на виникнення деструкцій всієї фінансової системи обумовили необхідність перегляду такого підходу. Сьогодні інтереси фінансового ринку здатні домінувати над інтересами реального сектора та суспільними інтересами в цілому. Тобто нині ця проблема стикається з необхідністю розробки стратегічного базису розвитку і регулювання фінансового ринку, який би поєднував різні напрями безпосередньої діяльності на фінансовому ринку (функціональні стратегії окремих сегментів фінансового ринку і фінансову стратегію розвитку ринку в цілому) та фінансові відносини з іншими економічними агентами на основі детального моніторингу причинно-наслідкових зв'язків у системі фінансових відносин.

Таким чином, окреслюється науково-практична значимість запропонованого підходу до методології забезпечення стратегічного розвитку фінансового ринку. Не дивлячись на широкий спектр причинно-наслідкових зв'язків у системі фінансових відносин, не можна спростувати думку про те, що саме їх ідентифікація та коректна оцінка синтезуються у певних наслідках та формують основу причинно-наслідкових змін у системі цих відносин. Таке твердження слід віднести й до відносин між учасниками фінансового ринку та в розрізі його окремих сегментів. Реалізація змін, сформованих на основі причинно-наслідкових зв'язків, здатна сприяти гармонізації різноспрямованих інтересів учасників фінансових відносин на усіх рівнях фінансової системи до виконання ними цільової функції на поточній і стратегічній траєкторіях.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічне забезпечення стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку важливо провадити на підставі синтезу прояву фінансових відносин на окремих рівнях — фінансова система, фінансовий ринок, окремі сегменти фінансового ринку, що сприяє розумінню механізмів сучасної трансформації фінансових ресурсів у єдності сторін їх формування, розподілу та перерозподілу. При цьому коректна оцінка причинно-наслідкових зв'язків у системі фінансових відносин на макро- і мікрорівнях як базових, їх накладення на рівень фінансового ринку у розрізі його окремих сегментів з одночасним врахуванням потреб саморозвитку і саморегульованості, дозволяє більш об'єктивно відобразити процеси, що відбуваються в системі фінансових відносин та в підсумку формують основи стратегічних напрямів розвитку фінансового ринку в єдності зі стратегічним розвитком фінансової системи в цілому.

Література:

1. Онишко С.В., Онишко С.В. Фінансовий ринок в системі джерел фінансового забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку України // Науковий вісник Полісся. Науковий економічний журнал. — Вип. 2 (6), Чернігів. — 2016. — С. 122—126.

2. Чуницька І.І. Фінансовий ринок України: розбудова інфраструктурної компоненти: монографія / І.І.Чуницька: Державна фіскальна служба України, Університет ДФС України. — Ірпінь, 2017. — 332 с.

3. Новий тлумачний словник української мови у 3 т. — К., Видавництво "АКОНІТ". Т2. 926 с.

4. Мильнер Б.З. Теория организации: учебник / Б.З. Мильнер. — 7-е изд.., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2010. — 732 с.

5. Ванькович Д.В. Теоретико-методологічні засади та механізм реалізації фінансової політики в Україні: монографія / Д.В. Ванькович. — Львів: Міські інформаційні системи, 2014. — 348 с.

6. Онишко С.В. Парадигмальні особливості сучасних трансформацій на фінансовому ринку // Концепції та механізми сучасних трансформацій на фінансовому ринку: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. — Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2012. — С. 97—99.

7. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. — Львів: Кальварія, 2017. — 168 с.

8. Онишко С.В. Фінансова політика як домінанта забезпечення фінансової безпеки // Фінансова безпека в системі забезпечення національних інтересів: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 18—19 квітня 2012 р. — Полтава: ПолНТУ, 2012. — С. 169—171.

9. Лактионова А.А. Структурно-функциональный анализ национальной финансовой системы / А.А. Лактионова // Финансы, учет, банки. — 2011. — Вып. 1 (17). — С. 4—18.

10. Лактіонова О.А. Гнучкість фінансової системи: методологія, оцінка та вектори забезпечення: монографія / О. Лактіонова. — Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2016. — 400 с.

References:

1. Onyshko, S.V. and Onyshko, S.V. (2016), "Financial market in the system of sources of financial support of innovation-oriented development of Ukraine", Naukovy vistnyk Polissia, vol. 2(6), pp. 122—126.

2. Chunytska, I.I. (2017), Finansovy rynok Ukrainy: rozbudova infrastrukturnoi komponenty [Financial Market of Ukraine: Building Infrastructure Components], Universytet DFS Ukainy, Irpin, Ukraine.

3. Novy tlumachny slovnyk ukrainskoi movy u 3 t. T.2. AKONIT, Kyiv, Ukraine.

4. Milner, B.Z. (2010), Teoria orhanizatsii [the theory of Organisation], 7 ed., INFRA-M, Moskow, Russia.

5. Vankovych, D.V. (2014), Teoretyko-metodolohichni zasady ta mekhanizmy realizatsii finansovoi polityky Ukrainy [Theoretical and methodological principles and mechanism of realization of financial policy in Ukraine], Miski informatsiyni systemy, Lviv, Ukraine.

6. Onyshko, S.V. (2012), "Paradigm features of modern transformations in the financial market", Materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [materials of the VII International Scientific and Practical Conference], National University DPS Ukraine, pp. 97—99.

7. Ukraine 2030: The doctrine of Balanced Development, Kalvaria, Lviv, Ukraine.

8. Onyshko, S.V. (2012), "Financial Policy as a Dominant Source of Financial security", Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [materials of the International Scientific and Practical Conference], Poltava national technical university, pp. 169—171.

9. Lakhtionova, A.A. (2011), "Structural and functional analysis of the national financial system", Finansy, uchet, banki, vol. 1 (17), pp. 4—18.

10. Lakhtionova, O.A. (2016), Flexibility of the financial system: methodology, assessment and support vectors [Hnuchkist finansovoi systemy: methodolohia, otsinka ta vektory zabezpechenia], TOV "Nilan-LTD", Vinytsia, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2018 р.